

ZPRÁVODAS

ostravské pobočky Genealogické a heraldické společnosti v Praze
při Domu kultury pracujících Vítkovic v Ostravě

Moravské zemskodeskovní rody

Jan Skutil

Při globálnějším pohledu na moravskou zemskodeskovní feudální šlechtu je třeba vyjasnit si úvodem několik zásadních otázek.

V první řadě územní rozsah Moravy ve středověku, otázku vzniku šlechty a jejího vztahu k panovníkovi, dále vznik, definici a ocenění významu zemských desek, a to jak brněnských tak olomouckých a zdůvodnění, proč byly na Moravě dvojí zemské desky. Velkomoravské otázky v souvislosti se šlechtou a s panovníkem zde ponecháme stranou, povšimneme si jich jinde.

Předpokládáme, že pražský kníže Oldřich dobyl na Polácích Moravu v době kolem roku 1030; nebylo to však celé teritorium někdejší Velké Moravy, nýbrž rozsáhlé území ležící východně od Přemyslovského státu, hraničící bezprostředně s někdejší slavníkovským Bojohemem. Osou tohoto získaného teritoria byl horní a střední tok řeky Moravy, poříčí Svratky a levoříčí Dyje, jejíž dolní tok byl dlouho považován za Svratku. Bylo to území, jež bylo kdysi součástí velkomoravské říše; v polštině bylo nazýváno /a až dodnes se tak zove/ Morawy, v češtině pak Morava, latinsky Moravia, německy Mähren a také Znojensko, Olomoucko a Brněnsko, neboli úděl znojenský, brněnský a olomoucký. Poslední z uvedených byl považován za nejdůležitější. Byly zbudovány knížecí hrady Znojem, Brněn a Olomouc, na nichž sídlili vedlejší příslušníci přemyslovského knížecího rodu, kteří je dostali od pražského velkoknížete v léno a mohli se od doby Břetislavovy podle stařešinského řádu až do Přemysla Otakara I., když se pražský trůn smrtí knížecí uprázdnil, o něj ucházet. A skutečně z Olomouce přicházeli na pražský trůn četní Přemyslovci, např. Vratislav II. /první český král/, Svatopluk /1107/, z Brněnska pak Konrád I. /1092/ i Konrád Oto, první markrabě moravský, původně držitel léna znojenského, stal se roku 1188 českým knížetem.

Paralelně s knížecí mocí ve třech moravských údělech, počala se postupně vytvářet šlechta, jež pocházela z kruhů vojenské družiny lenního knížete. Vojenským družiníkům byla léna udělována z počátku jen ad personam, pro samotnou osobu, později dědičně. Z původní velkomoravské šlechty lze na základě heraldických a numismatických zřetelů prokázat souvislost jen s nejvyššími představiteli u pánů z Lomnice a z Ludanic, pocházejících z největší pravděpodobnosti z Břeclavska.

Značného bohatství se dostalo ještě v době moravských přemyslovců pánům z Kunštátu /tj. potomkům pánů z Obřan/, kteří kolonizovali Českomoravskou vrchovinu, dále Pern-

štejnům /páni z Kamene, ze Skal nebo z Medlova/, pak Boskovicům, kteří získali střední tok Svitavy a také pánům z Kravař, jimž patřilo bohaté území na severní, později i na jižní Moravě. Ke starým moravským rodům patřili i pání rozvinuté střely, tj. rod ze Švábenic. Bohatí byli rovněž pání z Kunovic a také moravské větve ze Šternberka, dále moravské odnože českých Benešoviců.

Střední i severní Morava stávala se majetkem olomouckých biskupů, jimž patřila především Kroměříž, Hukvaldy, Melice a bohatý Mírov i jiné statky.

Když byla Morava skonsolidována v markrabství Fridrichem Barbarosou v roce 1182, zamýšlel Fridrich Rudovous vymanit Moravu z přímé správy pražského knížete a uvést ji v přímé léno římsko-německých králů, avšak tento záměr se zvrátil bitvou u Loděnic v roce 1185, kterou svedl Přemysl /pozdější král Přemysl Otakar I./ proti moravskému markraběti Konrádu Otovi ve jménu českého knížete a svého bratra Bedřicha, takže celá Morava jako markrabství se stala lénem pražského knížete.

Na Moravě se ve 12. a 13. století nevyvinula tak bohatá a politicky mocná šlechta jako v Čechách. K Moravě bylo připojeno rovněž někdejší Holasicko-Opavsko se správním centrem v Hradci u Opavy, který sehrál mimořádně závažnou roli v době po smrti Přemysla Otakara II., po jehož smrti na Moravském poli v roce 1278 hrozilo, že Morava bude dána v léno Habsburkům /když jim byla zastavena na pět let jako náhrada za válečné škody/, že by mohla být prohlášena odumřelým lénem nebo obdobně nějak právně, jak se to stalo s alpskými zeměmi, které držel Přemysl Otakar II.

Že se tomu tak nestalo, patří vděk nejen moravským velmožům, ale také olomouckému biskupu Brunovi ze Schaumburka /zemřel sice 1281/, kterému bylo Rudolfem svěřeno správcovství země v nejkritičtějších letech, při čemž si počínal neobyčejně rozvážně, i když v posledních letech vlády Otakarovy vzhledem k papežské klatbě, uvalené na jeho panovníka, jej nepodporoval.

Za Karla IV. byla Morava rozdělena správně ve tři celky; markrabství mělo centrum v Brně, biskupství olomoucké v Olomouci a v Kroměříži, vévodství Opavské v Hradci a bylo dáno v léno česko-slezským Přemyslovcům, potomkům nelegitimního syna Přemysla Otakara II. Mikuláše Opavského. V té době byly vytvořeny i dvě cúdy, právněsprávní celky olomoucká a brněnská cúda, ale feudálové, kteří se zúčastňovali jednání na obou cúdách byli titíž, počínaje zemským nejvyšším hejtmanem, komorníkem aj. Funkce markraběcí byla po smrti Přemyslovce Jošta /1411/ přidělena českému králi Václavu IV. a v rukou krále českého zůstala personálně spjata s některými výjimkami již navždy.

Po smrti Václava IV. Prahou neuznávaný za krále Zikmund Lucemburský zastavil Moravu jako léno rakouskému vévodovi Albertovi, udělil mu jako římsko-německý císař i titul markraběcí. Po smrti Zikmundově /1437/ bylo České království přiznáno Alberchtovi, který opět personálně spojil českou královskou a moravskou markraběcí funkci ve své osobě; tak tomu bylo až do smrti Jiřího z Poděbrad /1471/, kdy od sebe byly opět Čechy a Morava odděleny /od r. 1478/, kdy byly přiznány Matyášovi Korvínovi, který nad Vladislavem II. získal všechny vedlejší české země s právem nazývat se rovněž českým králem /tj. vedle Moravy i Slezsko a obojí Lužici/. Po Matyášově smrti /1490/ vyvstal problém, byla-li Morava zastavena jako léno Matyášovi ad personam, či koruně uherské. Protože však Vladislav II. byl zvolen králem uherským, byla i funkce markraběte moravského přenesena na jeho osobu a výplatné zapláceno za Moravu nebylo ani uherské koruně, ani králi.

Moravský sněm a soud v jedné sestavě tvořili nejvyšší hejtman markrabství moravského, olomoucký biskup, nejvyšší maršálek království Českého, nejvyšší komorník markrabství moravského, nejvyšší písař markrabství moravského a ostatní příslušníci moravských starobyklých a nejmajetnějších rodů, kteří byli voleni i do výše zmíněných funkcí. Bylo přesně stanoveno pořadí, jak mají na sněmu i na soudu sedět, i když byl přítomen jednání český král nebo olomoucký biskup, kteří se jednání zúčastňovali jen málokdy. Moravský zemský sněm a soud v jedné funkci tvořil nejvyšší orgán v zemi, stavovský parlament a současně i vládu a soud. Nejdůležitější v něm byla funkce nejvyššího komorníka markrabství moravského, který byl počátkem 15. století funkčně dokonce nadřazen nejvyššímu hejtmanu. Komorník vedl a byl zodpovědný za správu zemských desek. Zemské desky, quaterny terrae, představovaly soubor zápisů o jednání sněmovních

obou cúd : zapisovaly se do nich landfrídy, panovníkova rozhodnutí, přísliby feudálům a dále prodeje zemskodeskovních statků, které patřily feudálům. Olomoucké zemské desky byly chovány na radnici v Olomouci, brněnské v Brně. Vedly se od doby Karla IV., a to latinsky, od 70. let 15. století z popudu Ctibora Tovačovského z Cimburka a Václava z Boskovic česky. Tímto právním aktem byla prohlášena čeština za úřední řeč na Moravě a byla jí až do oktrojovaného Obnoveného zřízení zemského na Moravě v roce 1627, kdy byla rozhodnutím Ferdinanda II. proti vůli moravské šlechty s češtinou zrovnoprávněna němčina, což při zemských deskách znamenalo, že se tu úřední řečí stala němčina. Sněmy a soudy se konaly v Brně v první neděli v postě a na svatou Kunhutu /9. září/, v Olomouci o třech králích /o svíčkách = 6. ledna/ a o sv. Janu Křtiteli /24. června/ a trvaly v obou městech, v Brně a v Olomouci, svědčilo o tom, že žádné z obou měst nebylo považováno za hlavní, nebo že se za hlavní považovala obě města; Olomouc měla před Brnem tu výhodu, že zde sídlil biskup, Brno se stalo oficiálně hlavním městem Moravy rozhodnutím Ferdinanda III. v roce 1643.

Zemské sněmy a soudy rozhodovaly o finančních otázkách země, o berních panovníkovi a projednávaly majetkové spory i jiné pře. Nejvyšší komorník pečoval o vnitřní i formální vzhled desek. Jedině on měl právo v deskách škrtat a mžežovat zápisy. Desky jsou jako knihy pojmenovány po osobě komorníkově, např. Kniha pana Ladislava z Boskovic do roku 1421 nebo Knihy Vratislava z Pernštejna či Knihy Arkléba z Boskovic aj.

Paralelně se zemskými deskami byly vedeny i Knihy púhonů - Libri citationum et sententiarum, které vedl nejvyšší sudí. V nich bylo zapisováno pohnání šlechticů k panskému soudu; důvody púhonů byly rozličné, dědické záležitosti, jejich revize, rektifikace smluv šlechticů mezi sebou, zabránění majetku, "otjetie panenstvie" aj. Púhonné knihy byly rovněž olomoucké a brněnské. Mnohé soudy se táhly po celé desetiletí a často byly přeneseny na dědice. Nedostavení se k soudu se přísně stíhalo, klasifikovalo se buď jako prohra a mohlo dojít i k vážnému postihu; neuskutečnění soudu bylo zdůvodněno povoláním dalších svědků, vynucením nových šetření apod.

Závěrem je třeba zodpovědět otázku, kdo byl považován za zemskodeskovního šlechtice. Byl to každý majitel zboží zapsaného v zemských knihách, tj. majetku týkajícího se tvrzí, zámků, hradů poddanských městeček, vsí a také poddaných, kteří museli slibovat svému pánu človenčeství a také kostelů, na nichž bylo vůči vrchnosti podací právo.

Soupis vši moravské a slezské zemskodeskovní šlechty jsem pořídil na základě Hosákova Historického místopisu země Moravskoslezské /1938/ ve Vlastivědné ročenice okresního archivu v Blansku /1976 an./, stejně tak jako popis základních moravských rodů a šlechty předlucemburské doby /Listy Genealogické a heraldické společnosti 1973/.

Pro poznání moravské a slezské zemskodesk. šlechty je třeba ještě zásadní práci vykonat, sestavit její slovník, tak jak o to usiloval již L. Hosák a jak jsem vypracoval projekt dalšího jejího zpracování /Vlastivědná ročenka okresního archivu v rodové /Videň 1930/, i když existuje již vynikající dílo Josefa Pilnáčka Staromoravští rodové, jež sice registruje téměř všechny moravské rody, ale právě u těch hlavních nepodává systematický soupis a hodnocení života i díla jejich nejvýraznějších představitelů, zato však má sepsány rody úřednické a měšťanské, pokud k nim nalezl prameny a pečeti.

Moravská zemskodeskovní šlechta, která sehrála vynikající roli v politických, kulturních i ekonomických dějinách země zhruba až do roku 1948, t.j. do pádu feudálního zřízení, a mnohdy ještě daleko za tuto dobu, do roku 1918 a mnohdy i k roku 1945 si zaslouží detailního historicko-kritického ocenění, což může za daných pracovních podmínek v dnešní době vykonat jen kolektivní autorský tým. Jedním poznáním se osvětlí dějiny země daleko markantněji než jak je známe dosud. Zemskodeskovní držitelé se účastnili politického života od 12. století, i když svoji roli již navždy prohráli, je zapotřebí jejího všestranného posouzení z hlediska historie.

Prameny a literatura

1. Die Landtafel des Markgrathumex Mähren. I - II. Brno 1857
2. Moravské zemské desky. Kraj olomoucký 1480 - 1566. Vydal Fr. Matějek. 1948
3. Moravské zemské desky. Kraj olomoucký 1567 - 1642. Vydal Fr. Matějek. 1953

4. Moravské zemské desky. Kraj brněnský 1480 - 1566. Vydal T. Kalina 1950
5. Moravské zemské desky. Kraj brněnský 1567 - 1641. Vydal M. Rohlík 1957
6. František Kameníček : Zemské sněmy a sjezdy moravské. Brno 1903 - 1905
7. Libri citationum et sententiarum seu Knihy púhonné a nálezové I - VII/1374-1503/. Brno 1872 - 1911
8. Rudolf Dvořák : Dějiny Moravy. I - V. Brno 1899 - 1905
9. Ladislav Hosák : Historický místopis země Moravskoslezské. Praha 1938
10. Jaroslav Dřímál a kol : Dějiny města Brna. I. Brno 1969 II. 1973 /2.díl red.V.Peša/
11. Josef Pilnáček: Staromoravští rodové. Vídeň 1930
12. Jan Skutil : Základní moravské rody. Listy GHSP, č. 22/1973 s. 7 - 10
13. týž : Nejvýznačnější rody ve vývoji Moravy doby feudální. Listy GHSP č. 24/1973 s. 3 - 6
14. týž : Genealogie a heraldika ve Vlastivědě moravské. Listy GHSP č. 25/1973 s. 8 - 12
15. týž : Katalog moravských a slezských zemskodeskovních rodů sestavený podle Hosákova Historického místopisu země Moravskoslezské. Vlastivědná ročenka okresního archivu v Blansku. 1976 a n.

/Přednáška proslovená na výroční valné hromadě ostravské pobočky GHSP dne 10.1.1979/.

Náhrobky Bzenců v Klimkovicích

Karel Hrbáček

V roce 1573 prodal Hynek Bruntálský z Vrbna, majitel panství klimkovického město Klimkovic i s některými okolními vesnicemi a dvory Janovi Bravantskému z Chobřan. Ten však toto zboží hned pustil Ondřeji Bzencovi z Markvartovic, pánovi sousední Poruby. Prodej však byl uznán až v roce 1578. Ve stejném roce zemřel Ondřejův bratr Fabian. Ondřej, který zdědil Fabianovy Třebovice a zůstal poslední z osmi bratrů, postupně velmi zbohatl. Kromě Poruby, Klimkovic a Třebovic mu patřily ještě vesnice Svinov, Bělá a Výškovice. Stal se význačnou osobností mezi rytíři Opavska. Byl navržen na úřad zemského sudího, kterým se však pro odpor panské opozice nestal. Stal se ale hejtmanem knížectví Opavského. Když začal být i v této funkci některým okolním šlechticům nebezpečným, byl u Podvihova roku 1595 úkladně zavražděn.

Ondřej Bzenec nechal hned po roce 1578 v Klimkovicích postavit zámek a kostel. Kostel se stal také posledním útlukem některých příslušníků rodu Bzenců. Ondřej sám byl první pohřben na místě, kde byl zavražděn. Místo bylo označeno boží mukou, která

byla v třicátých letech našeho století odstraněna.

Po Ondřejově smrti zdědil všechny jeho statky jeho bratranec Kryštof Bzenec. Ten předtím držel v Opavě svobodný dům v Zámecké ulici a k němu díl Kateřinek, později zvaný "Klimkovská" obec. K zděděnému zboží po Ondřejovi přikoupil roku 1595 od Zikmunda Sedlnického Polanku. Svého bratrance však Kryštof přežil jen o pět let; zemřel v roce 1600. I když byl třikrát ženat, nezanechal potomků, takže tato markvartovická

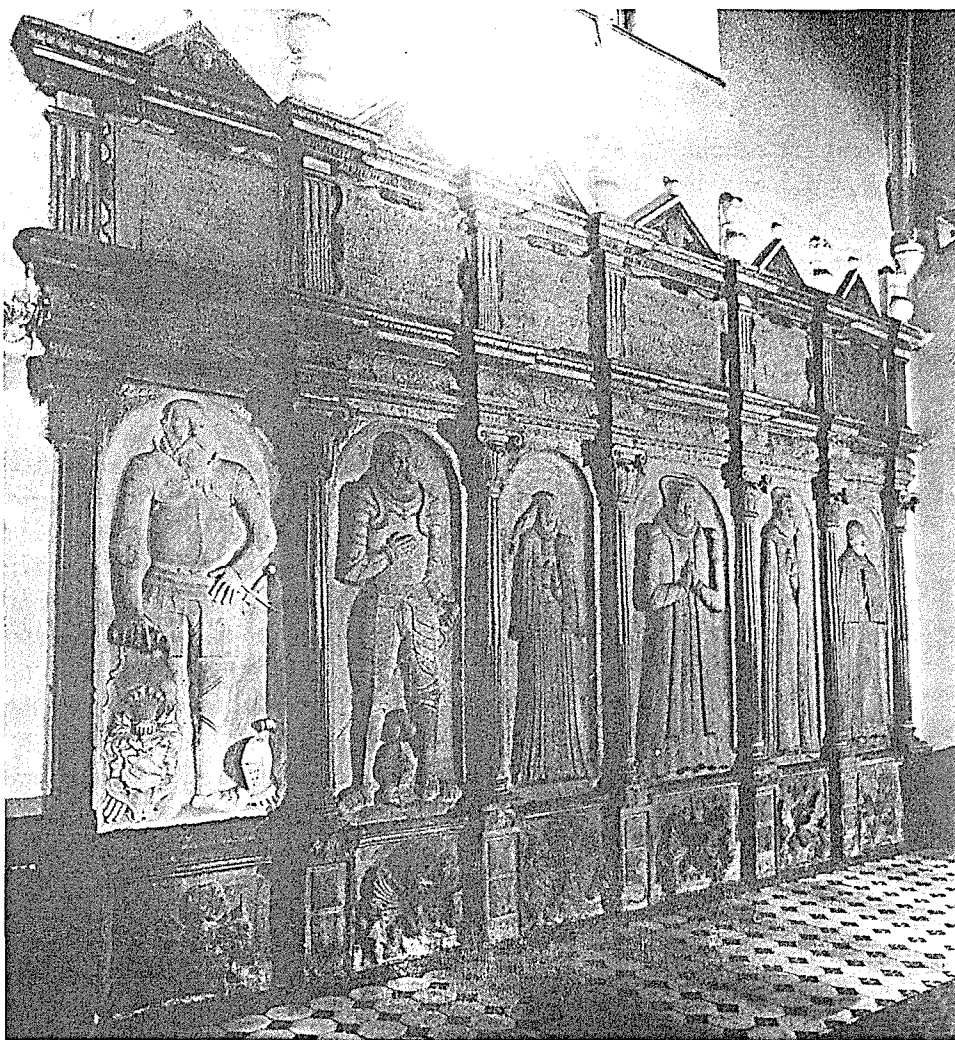
Pohled na kostel v Klimkovicích

větev Bzenců vymřela.

Náhrobní pomníky těchto některých posledních příslušníků rodu Bzenců jsou umístěny na pravé straně presbytáře v klímkovickém kostele. Šest spojených náhrobků tvoří mohutný blok. Jsou nestejně šířky a mají jednotnou bohatou, avšak uměřenou renesanční výzdobu. Každý náhrobek se člení v podstatě na tři části. Je to předně obdélníková nahoře zakulacená plocha ve tvaru niky s reliefně provedenou postavou zemřelého. Nad ní je dvojnásobná římsa a nápisové pole, zakončené rovněž římsou se stříškou. Na ploše parapetu pod postavou je umístěn erb zemřelého. Jednotlivé náhrobky s prolamovanými velmi plastickými římsami a pilastry s jonskými hlavicemi a tvary tvoří takto zajímavý architektonický celek.

Časový rozsah úmrtí všech zemřelých činí čtyřicet let - od roku 1576 do roku 1600. Náhrobky nejsou však řaděny podle doby úmrtí, ale podle určité hierarchie. Podle úmrtního roku je pořadí následující: 1. 1600; 2. 1578; 3. 1576; 4. 1580; 5. 1598; 6. 1596.

První náhrobek - podle data úmrtí poslední - patří Kryštofu Bzencovi z Markvartovic. Jemu připadla úloha být posledním v rodě. Vzestup rodu byl krátký, ale stejně krátký byl jeho konec. (Při tom konec byl jasný už mnohem dříve). Jeden bratr z osmi zemřel jako dítě. Dva další padli velmi mladí ve válkách s Turky. Dva se nedožili ani třiceti let. Svinovský Petr zemřel asi čtyřicetiletý bez potomků. Fabian se pravděpodobně nedožil ani padesáti let. Nezanechal rovněž potomka - syn mu zemřel jako dítě. Dva synové zavražděného Ondřeje zemřeli jako děti a dcera se nedožila ani dvaceti let. Kryštofovi tři sourozenci zemřeli v mladém věku a on sám, i když byl třikrát ženat, se dědiců nedočkal. Dva synové z druhého manželství zemřeli v útlém věku.

Celkový pohled na náhrobky
/Foto Hana Kunzová/

Detail kartuše se znakem Bzenců
z Markvartovic
/Foto Karel Hrbáček/

ce jako ostatní komplex náhrobků, ale z bílého slezského mramoru. Na některých místech mramorové plochy jsou ještě zbytky původní polychromie. Kryštof je znázorněn jako starší muž s plnovousem a obnaženou hlavou a v brnění. Levá ruka je založena v bok a pravice drží krásně provedenou kartuši se znakem Bzenců z Markvartovic. U levé nohy leží přilba s chocholem per.

Téměř u všech těchto Bzenců se můžeme pouze domýšlet, jakého věku se dožili. Známe z jejich životních dat vlastně jenom datum úmrtí a prakticky téměř vůbec žádná data narození.

Druhý náhrobek patří Fabianu Bzencovi. Byl předposledním z osmi synů Jindřicha Bzence. V pořadí zemřelých byl rovněž sedmý. Zemřel v roce 1578 v Krakově, kde byl na léčení. Patřily mu Třebovice. Za manželku měl Elišku Žejdlíkovou z Kaufunku, znaku tři ryb nad sebou. Jejich syn Jindřich zemřel ve dvanácti letech roku 1572 a jeho náhrobní kámen, ze kterého se zachovala pouze horní polovina, je zazděn v kostele ve Třebovicích. Postava Fabianova představuje částečně doleva obráceného muže s pěstěným plnovousem a obnaženou hlavou. Je rovněž v brnění a kolem krku má okruží. Levá ruka drží jílec meče. Mezi rozkročenýma nohama leží kolčí přilba s chocholem. Text nápisu je tento:

Anno 1578 Den dinstag nach / Georgius ist in Gott seliglichen vör / schieden der edle gestrenge ehren / ste her her Fabian Senitz von Mark / wartowitz auf Tribitz welchen / Gott der allmechtige gnedigt und / Barmhertzig sein ind am jüngsten / tage sampt allen ausser weltenn / eine fröhliche Aufstehung geben / und verleihen / - wolle -

Na třetím náhrobku je postava mladé dívky s věnečkem na hlavě a sepjatýma rukama. Je to Anna, dcera Ondřeje Bzence, která zemřela roku 1576. Zemřela neprovdaná a nedožila se pravděpodobně ani dvaceti let. Nápis hlásí :

Anno 1576 Den montag nach / Johann Bapt. ist in Gott seliglichen end / schlaffen die Edle und tugendreiche / Junghofer Anna geborne Senitzin des / Edlen gestrengen Ehrnsten und / wolbenamhten heren Andre Senitz / von Markwartowitz und Triwitz / und

První manželkou Kryštofovou byla Ludmila Bírková z Nésile, druhou Apolonie Tvorkovská z Kravař a třetí Konstancie Porubská z Poruby u Osvětimi v Polsku.

Nápis na Kryštofově náhrobku je jediný český ze všech šesti. Nápis na ostatních náhrobcích svědčí o německém původu Bzenců. Rod pocházel ze Senic u Němčí ve Slezsku. Nazývali se Senicové, ale markvartovické větve si později změnila jméno na Zenec a Bzenec. (I když museli umět česky, protože úřední řečí ve Slezsku byla tenkrát čeština, němčina jim asi byla bližší.)

K nápisům samým je nutno poznamenat, že nejsou dobře čitelné, některé místa téměř nečitelné a jeden - pátý je prakticky nečitelný. Text Kryštofova náhrobku je tento: Letha Panie 1600 Den pamatny w zeleny/ Sstwrtek mezy czwrte A pate hodinie v notzy/ Pan Buoh wssemohoutzy gest z tohoto/bydneho Swieta skrze Smrt cziasnú po/wolati ratzil urozenego Stateczneho/ pana Krisstofa Bzen-tze z Markwarto/witz na Trzebowitz A Klim-kowitzych/. Gehozto dussy Pan Buoh nebesky/ milostiw byti raczy a s ginymi wywole/ nymi do slawy swe swate przigiti/ - Amen /

Náhrobek Kryštofa Bzence je zajímavý i tím, že plocha s postavou není z pískov-

Kinsberg Erbhern Tochter / welcher
.... Gott gnedig und / barmhertig
sein und am jüngsten ta / ge eine
fröliche aufferstehūg verleihe ...

Čtvrtý náhrobek představuje
Barboru z Vrbna, vdovu po Janu Supo-
vi z Fulštejna. Po smrti svého man-
žela se asi nepohodla s jeho příbuz-
nými. Jako neteř Ondřeje Bzence se
přestěhovala do Klimkovic, kde roku
1577 učinila svého strýce hlavním
dědicem a v roce 1580 zemřela. Text
nápisu, který byl jistě - jako
všechny ostatní - několikrát přepi-
sován, je následující:

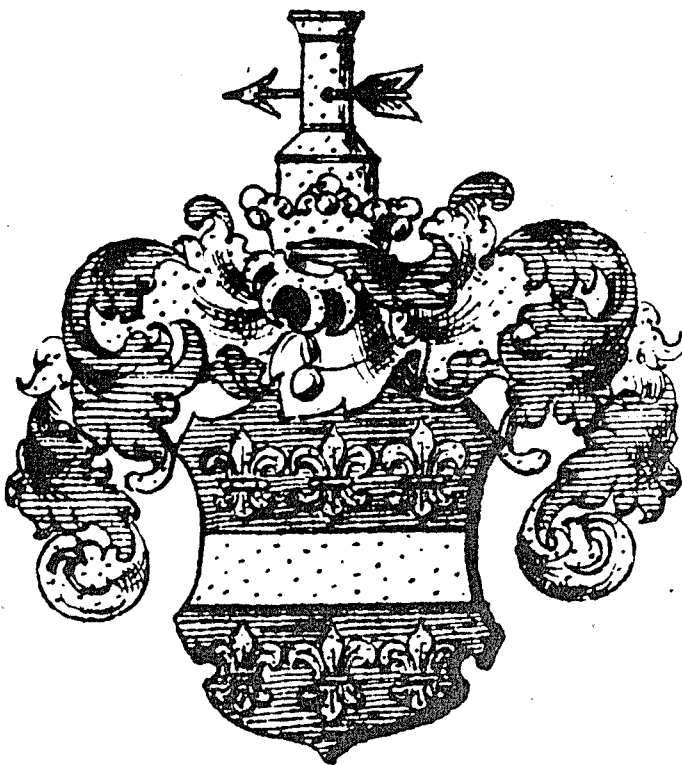
Anno 1580 Den dinstag nach /
Bartholomes ist in Gott seliglichen
vör /schieden die Wollgeborne fraw
fraw Bar / bara geborene von Wirben
..... des / auch wollgebornen
herrn herrn Jan Simon / von Fulstein
ehlich gemahlin alhie begraben /
welcher Gott Allmechtige gnedigt und
Barm / hertzigt sein und am jüngsten
Tage zu sampt /
und / ver-
leihen wolle

Pátý náhrobek patří manželce
Ondřeje Bzence Kateřině Děhylovské
z Děhylova. Svého manžela přežila o
tři roky; zemřela roku 1598. Nápis
je téměř nečitelný. Je na něm zře-
telných pouze několik slov a jméno
Katharina. Náhrobek je možné rovněž
identifikovat podle klenotu na čá-
stečně zachovaném znaku Děhylovských
z Děhylova, na kterém se opakuje
znamení ze štítu.

Obě ženy znázorněné na čtvrtém
a pátém náhrobku jsou asi šedesáti-
leté, mají sepjaté ruce a jsou oble-
čeny do dlouhých plášťů, které neda-
ly vyniknout tělesným tvarům. Tím
však podoba končí. Zatímco Barbora
byla silné postavy, Kateřina byla
štíhlejší a vyšší.

Žena na šestém, posledním ná-
hrobku je proti dvěma předešlým
drobnější postavy. Vypadá o něco
mladší. Přes plášť má pelerinu. Ná-
pis sděluje, že je to Estera Tvor-
kovská z Tvorkova a Kravař, dcera paní Kateřiny Děhylovské z Děhylova, manželky Ondře-
jovy. Prvním manželem Kateřiny Děhylovské byl Václav Tvorkovský z Tvorkova. Estera
byla tedy nevlastní dcerou Ondřejovou. Nápis na tomto náhrobku je poměrně dobře čitel-
ný.

Anno 1596 den 20 Febr. ist / in Gott seliglichen vörschieden die / Wollgeborne

Znak Bruntálských z Vrbna
/Reprofoto Hana Kunzové/

Znak Tvorkovských z Kravař
/Reprofoto Hana Kunzové/

fraw fraw Estra / Tworkowskin von Tworkow und / Kra-
warz frawen Khatarinen / Dinilowskin von Diehilov
ehe /leibliche Tochter ligt alhie begra / en. Wel-
cher Gott gnedig sein / und am jüngste Tage eine /
fröliche aufferstehung geben.

Z celého komplexu náhrobků je nejzachovalejší
jeho architektonická složka. Poněkud poškozeny jsou
některé části postav. Bylo by rovněž správné jednotně
obnovit texty nápisů. Nejhůře na tom jsou plastiky
znaků v nejspodnějších částech náhrobků.

Je nutné se rovněž zmínit o heraldické složce
náhrobků. Jediným zachovaným znakem je už zmíněný
krásně vypracovaný erb Bzenců z Markvartovic. Na
polském štítě je šikmo položena okřídlená ryba. Štít
býval obvykle červený, ryba stříbrná. Z turnajské
přilby vyrůstá šest pštrosích per. Počet per nebyl
stabilní a byla střídavě bílá a červená. Stejná bý-
vala i přikryvadla.

Ostatní znaky na spodních částech náhrobků jsou
poškozeny vinou zvýšené zlažby. Zřetelné jsou vlastně
pouze přilby s klenoty. Přes toto značné poškození
nepředstavují znaky žádné heraldické záhady. První
tři znaky jsou rovněž bzencovské a z turnajských při-
leb (které jsou též na všech dalších znacích), vy-
růstá sedm pštrosích per.

Čtvrtý znak náleží Barboře z Vrbna. Na zničené
části je zbytek znamení ze znaku Bruntálských z Vrb-
na. Na původním štítě bylo položeno uprostřed vodo-
rovnné břevno, provázené nahoře i dole třemi heral-
dickými lillemi. V barevném provedení byl štít modrý a znamení zlatá, stejně i přikry-
vadla. Dobře zřetelný na znaku je klenot, sloup doleva prostřelený šípkou.

Podobně se dá poznat i znak na pátém náhrobku. Na štítě i v klenotu jsou stejná
znamení. Je to vysoká čepice zvaná tatarská, provázená nahoře z každé strany heraldic-
kou růží. Barvy nejsou známy.

Poslední znak je poškozen nejvíce. Dá se samozřejmě identifikovat pomocí nápisu
z náhrobku. Ještě je na něm v klenotu patrné známé kravařské křídlo. Znamení na štítu,
zavinutou střelu můžeme jen tušit. Na tomto znaku však můžeme vidět jednu heraldickou
zajímavost. Jestli černé kravařské křídlo bývá obvykle posypáno zlatými srdíčky, je
na našem znaku křídlo posypáno drobnými heraldickými lillemi.

Nápisy na náhrobkách v Klimkovicích se zabýval také Vincenc Prasek. Ve svých
"Nápisech ve Slezsku" uveřejnil tři pod čísly : 87. Anna Bzencová z třetího náhrobku,
88. Estera Tvorkovská ze šestého náhrobku a 89. Kryštof Bzenec z prvního. K ostatním
náhrobkům uvádí toto: Tamtéž (v Klimkovicích) pochování byli : 1578 Fabian Bzenec
na Třebovicích, jenž zemřel ten úterý po sv. Jiří (Pap. f. 398); 1580 v út. po Bar-
toloměji pí. Barbora z Vrbna, provdaná Fulštejnová; 1598 dne 30. května Kateřina Dě-
hylovská; dva synáčkové Ondřeje Bzence Jindřich a Bohuslav, dva synáčkové Kryštofa
Bzence a jeho manželka Apolena Tvorkovská z Kravař. (Praskovy "Nápisy ve Slezsku" mají
určité nedostatky. Nejsou zdaleka úplné. Mají chyby věcné i v prepisech nápisů. Je to-
mu tak hlavně proto, že se většinou spoléhal na informace z druhé ruky). Poslední
Praskovy údaje nejsou správné. Dva synové Ondřeje Bzence nebyli pochováni v Klimkovi-
cích, ale v kostele v Porubě. Ondřej Bzenec v té době ještě v Klimkovicích nebyl. Po-
dobně je to se syny Kryštofa Bzence a jeho druhou manželkou Apolonií Tvorkovskou.

Přes tyto nedostatky jsou "Nápisy" velmi důležitým pomocníkem při hodnocení ná-
pisů, které se už nezachovaly nebo jsou v horším stavu, než byly za doby Praskovy.

Závěrem je možno říci, že tento komplex náhrobků v Klimkovicích se stal pomníkem
krátké slávy jednoho slezského šlechtického rodu. V brzké době po Bzencích nastoupili

Znak Děhylovských z Děhylova
/Reprofoto Hana Kunzová/

vládu v Klimkovicích i v mnoha jiných obcích na Ostravsku Wilczkové. Rod stejně starý jako Bzencové, ale mnohem životaschopnější. Jejich postupný vzestup byl u nás zastaven až v roce 1945. Náhrobky několika nejdůležitějších představitelů tohoto rodu se dochovaly v kapli, kterou si v osmnáctém století přistavěli ke kostelu v Klimkovicích.

Literatura:

- Lad. Hosák: Historický místopis země moravskoslezské, VII. Opavský kraj, Praha 1938
 V. Prasek: Historická topografie země Opavské, Opava 1889
 J. Bystřičan: Dějiny farnosti porubské, Polská Ostrava 1903
 A. Prokop: Z třebovské kroniky, Mor. Ostrava 1932
 J. Pilnáček: Rody starého Slezska, Jílové u Prahy, 1969

Rodokmen Bzenců z Markvartovic

1. ? Bzenec z Markvartovic, manž. Markéta Střelová z Chechla
- 1.1. Jindřich Bzenec z Markvartovic, zemř. 1553, manž. Anna Hofová z Bohušic /Šnorbeinová/, maj. Třebovic, Svinova, Poruby
- 1.2. Fabián Bzenec z Markvartovic, zemř. 1537, manž. Anna Šliková z Koltnar, maj. Markvartovic, Darkovic, Přívoza
- 1.1.1. Jindřich, zemř. ?
- 1.1.2. Martin, zemř. 1542 /padl/
- 1.1.3. Petr, zemř. 1568, manž. Mariána z Mezlesic, maj. Svinova, Milešovic u Brna, bez dětí
- 1.1.4. Jan, zemř. 1558
- 1.1.5. Kryštof, zemř. 1559
- 1.1.6. Ondřej, zemř. 1595 /zavražděn/, manž. Kateřina Děhylovská z Děhylova, zemř. 1598, maj. Klimkovic, Třebovic, Poruby, Bělé, Zábřeha, Výškovice
- 1.1.7. Fabián, zemř. 1578, manž. Eliška Žejdlicová z Kafunku, maj. Třebovic
- 1.1.8. Albrecht, zemř. 1558 /padl/
- 1.2.1. Markéta, zemř. ?
- 1.2.2. Jan, zemř. 1550
- 1.2.3. Jiří, zemř. 1550 /zabit/, maj. Darkovic, Darkoviček
- 1.2.4. Kryštof, zemř. 1600, manž.: 1. Ludmila Birková z Násile, 2. Apolonie Tvorkovská z Kravař, 3. Konstancie Porubská z Poruby /Polsko/, maj. Klimkovic, Třebovic, Poruby, Bělé, Zábřeha, Výškovice, Polanky, děti: dva synové
- 1.1.6.1. Jindřich, zemř. 1563
- 1.1.6.2. Bohuslav, zemř. 1587
- 1.1.6.3. Anna, zemř. 1576
- 1.1.7.1. Jindřich, nar. 1560, zemř. 1572

Orlovský zámek 1765-1980

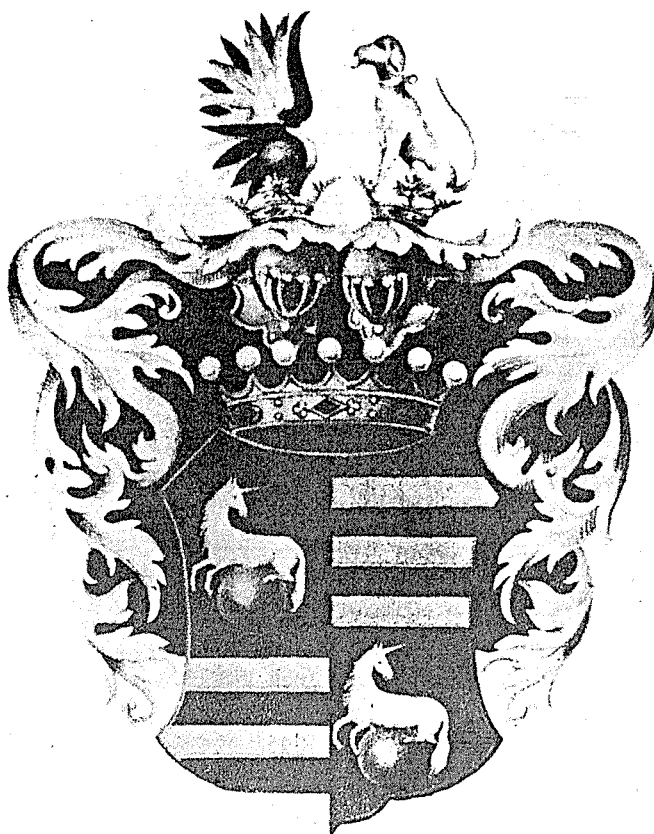
Vladimír Markl

Abychom blíže pochopili vznik, různé etapy rozvoje a úpadku orlovského zámku, je nutno si připomenout některá historická fakta, informativně se zmínit o hospodářských poměrech včetně hornických prací v orlovské oblasti, zanedbatelné nejsou ani informace o jednotlivých držitelích panství.

Po zrušení orlovského kláštera v roce 1560 připadl jeho majetek včetně Orlové synu vládnoucího těšínského knížete Bedřichu Kazimírovi. Ten v roce 1571 umírá a zadlužené statky jsou rozprodány mezi drobnou šlechtu. Orlová se dostává s celým

fryštátským panstvím dne 20.1.1572 za 150.000 zl. do držení Václava Cigána ze Slupska. Po jeho smrti v roce 1577 přebírá panství Mikuláš Cigán ze Slupska a v roce 1615 prodává Orlovou a Lazy polskému polnímu hejtmanu Jáchymu Bludovskému z Bludovic za 9.000 polských zlatých. Jeho nástupcem byl Karel Jindřich Bludovský z Dolních Bludovic, dědičný pán na Grodišti a Orlové s manželkou Magdalenou Klochovnou z Kornice. Panství se dále ujal Jáchym Bludovský na Orlové a Lazích a od r. 1692, kdy se oženil, spravoval majetek společně se svou ženou Helenou Rosinou von Hegel a od roku 1707 pak se svou druhou ženou Johanou Krystýnou von Wutgenau. Pro založení zámku na území Orlové je však důležitý následující člen rodu, Arnošt Leberecht Bludovský, charakterizovaný jako pečlivý a ziskuchtivý hospodář, který zdědil panství v roce 1738 a krátce na to, na počátku čtyřicátých let, zahájil spolu se svou manželkou Alžbětou Konstancií z Marklovských nákladnou stavbu sídla v Orlové. Pro stavební místo bylo vybráno těsné sousedství kostela a jeho hřbitova na návrší. I když by se na první pohled zdálo, že toto dominantní místo nemohlo být lépe voleno, byly dokonce vysloveny domněnky, že objekt byl postaven na místě bývalého kláštera, je z geologického hlediska velkým nebezpečím pro zámek karbonský hřbet v jeho těsné blízkosti probíhající a u něj končící uhelné sloje. Roku 1765 byla stavba dokončena a vznikla tak reprezentativní stavba obklopená parkem se vzácnými stromy a květinami, který zároveň odděloval panské sídlo od dvora s hospodářskými budovami. Arnošt Leberecht si správu statku vedl sám, bez úřednictva, vůči poddaným si počínal bezohledně; selské bouře, které probíhaly ve Slezsku v letech 1763 - 1766, zasáhly orlovské panství v roce 1766. Díky tomuto způsobu hospodaření je pouze za jeho vlády bilance panstvíčka aktivní. Po smrti Arnošta Leberechta se ujala správy statku jeho sestra Barbara Bludovská. Díky těžbařským úspěchům majitelů karvinského panství Larisch - Mönichů, jsou v roce 1817 činěny první pokusy dobývat uhlí v Orlové. Těžba pro nedostatek financí, které bylo nutno vydat na investice, a malý zájem staré paní, nepřinesla očekávaný efekt a ani Arnošt Jindřich Bludovský, bratranec Barbary Bludovské, těžbu nepozvedl. Neměl zřejmě tolik schopností jako Arnošt Leberecht, jeho dluhy stále rostly, navíc věnoval svůj zájem státní službě a tak není divu, že roku 1832 pronajal Orlovou s Lazy bílskému měšťanu a podnikateli Jiřímu Torbkemu (ve starší literatuře uváděn jako Thomke), který roku 1838 koupil obě vsi se všemi důlními právy za 110.000 zl. Po smrti Torbkeho r. 1840 převzala správu panství jeho žena Krystýna, ale i té se podnikání nedaří a tak prodává panstvíčko r. 1844 držiteli Prostřední a Dolní Suché, členu valonské šlechty, baronu Mikuláši Mattencloitovi. Ten postoupil ještě téhož roku všechny šachty a práva k dolování baronu Salomonovi Rothschildovi za půjčku 75.000 zl. Půjčka byla splatná po částech a naproti tomu se Rothschild zavázal, že bude dávat, bude-li toho třeba, 6.000 měřic uhlí ze své šachty v Doubravě. Kdyby se dolování nevyplácelo, nebo společnost oprávněná k dolování se rozešla, měla být veškerá zařízení jam ponechána Mattencloito- -vi. Těžba se však vyplácela a uhlí se stalo tak dobrým obchodním artiklem, že došlo k nové dohodě mezi majitelem panství a těžařem o dostoupení dávky 6.000 měřic uhlí za finanční úhradu 83.000 K. Po smrti Mikuláše se ujal majetku jeho synovec Richard a spolumajitelkou se stala v roce 1859 jeho žena Gabriela, svob. paní Ubelli von Siegburg. Richard zemřel ve Vídni r. 1888, ale jeho pomník včetně rodového znaku je umístěn na volném prostranství mezi bývalým zámečkem a ohradní zdí orlovského kostela. Posledními majiteli z rodu Mattencloit byli Richard junior se svou chotí Helenou, hraběnkou Taafeovou.

Za držení valonského rodu byl zámek několikrát přestavován. Nejstarší budova byla rozšířena o obě křídla, odpadla tehdy módní salla terena, na její místo bylo přikomponováno sloupoví, které podpíralo balkon v 1. patře. Užitkový vchod do zámku byl řešen přístupem ze dvora. Přizemí mělo v původním projektu klenuté stropy. Pozdně barokní schodiště bylo zakončeno balustrádou a vstupem do přijímací haly, z níž se na obě strany rozbíhaly chodby s obytnými místnostmi. V roce 1850 byla postavena nová hospodářská budova a doplnila stávající konírnu a kočárovnu. Statky nevynášely tolik, aby bylo možno udržovat hospodářství v dobrém chodu, v podnikání nebyli Mattencloitové úspěšní, proto v roce 1902 prodali zámek za 160.000 K, Orlovou a Lazy za 500.000 K Samuelu Mayerovi baronu Rothschildovi. Zbytek statku v Orlové, Lazích a dvory ve Střed-

Znak rodu Mattencloitt
/Reprofoto Hana Kunzová/

ní a Dolní Suché prodali za 1,356.000 K Guttmanům a za získané peníze si zakoupili panství Pyšely v okrese Benešov.

Tímto prodejem skončila éra zámku jako šlechtického sídla a začal v Rothschildově majetku sloužit jako závodní nemocnice. Ještě v roce 1902 je zámek pro tyto účely adaptován a v prvním týdnu provozu, tj. 24. - 30. 6. jsou přijati k hospitalizování první tři pacienti. Adaptací budovy z roku 1850 vznikla prádelna, později přestavěná na závodní jídelnu. Během oprav byl sejmut ze vstupní haly rodový znak a chronogram a umístěn volně na nádvoří. V roce 1906 byl postaven nový pavilon, pozdější kožní oddělení, v roce 1907 hospodářská budova, v r. 1908 márnice, v r. 1913 pavilon Rochus - interna I, v r. 1916 byla dokončena čistící jímka, v r. 1920 ohradní zeď parku, roku 1921 byla provedena nová rekonstrukce hlavní budovy, v r. 1922 budovy plicního oddělení a v roce 1924 se staví interna II. Rok 1925 je pro zámek osudový. V tomto roce se dostal pod centrum Orlové a do těsné blízkosti zámku se svými do-

bývacími poli jáma Žofie a budovy jsou vystaveny vlivům poddolování. V témže roce pro dalo kuratorium Závodní nemocnice v Orlové část pozemků parku na rozšíření cesty "Na Obroky". V roce 1929 byl kolem parku zřízen železobetonový plot a postaven domek pro hlídače. Drobné práce byly přerušeny válkou, ale zanedlouho po jejím skončení se ve zvelebování areálu nemocnice pokračovalo.

Zákonem č. 185/48 Sb. byly dnem 1.1.1949 postátněny veškeré nemocnice Československé republiky. V té době mělo chirurgické oddělení v Orlové 120 lůžek a interní 50 lůžek. Podle návrhu na rozšíření nemocnice měla být rozšířena kapacita chirurgického oddělení na 200 lůžek, interního na 80 lůžek, plicního oddělení na 30 lůžek a provedena přístavba jedné budovy pro rentgenologické oddělení včetně diagnostiky a terapie. K těmto návrhům svolal 25.2.1949 Moravskoslezský zemský národní výbor, expozitura v Ostravě na den 15.3. komisionální šetření. Jednáním měla být současně řešena otázka vnitřního uspořádání a vybavení nemocnice se zřetelem na její, byť dočasné, poslání. V roce 1952 byla provedena z prostředků MNV v Orlové přístavba garáží pro sanitní vozy stanice záchranné služby. V roce 1953 měla proběhnout úprava parku, požadovaný finanční objem byl odhadnut na 50.000 Kčs, ale pro nedostatek fondů nebyla úprava provedena. Park a jeho úpravy se dostaly na pořad jednání díky havarijnímu stavu opět v roce 1956, znovu bezvýsledně. V roce 1957 požádala správa nemocnice v Orlové OSP v Karviné o provedení prohlídky malého sálu před operačním sálem. Na místě bylo zjištěno, že se v přípravně nachází množství přístrojů určených k desinfekci operačních nástrojů a k přípravě desinfekce. Odpadním potrubím odcházely kyseliny a jiné sloučeniny naleptávající uhlé zdivo, které se dalo seškrábnout prstem. Dřevěná podlaha a strop koupelny je navlhlý. Dálo se usuzovat na poškození nosné konstrukce stropů. Vzhledem k těmto skutečnostem bylo svoláno na den 19.2.1957 komisionální řízení. Při prohlídce bylo zjištěno, že zeď mezi koupelnou a interní ambulancí je vlivem poškozeného odpadního potrubí z přípravně před operačním sálem v I. poschodí stejně jako hlavní zeď v přízemí promočená, omítka a část zdiva jsou vydroleny, čímž je ohrožena stabilita meziokenního pilíře. Jelikož se jednalo o nebezpečný stav

a nová nemocnice v Karviné nebyla ještě v provozu, navrhla se provizorní opatření na dobu dvou let s podmínkou, že provoz nemocnice nebude ohrožen. Zároveň měly být provedeny opravy plotu u spořitelky a balkonu nemocnice se strany parku. Provedením oprav byl pověřen OSP v Karviné. Ten bezprostředně provedl zevrubnou prohlídku na místě sám a v březnu 1957 podal návrh na odstranění závad. V roce 1958 byla na základě jednání z roku 1957 prováděna G O márnice a pitevny. Týž rok je zařazen podle zákona o ochraně kulturních památek orlovský zámek do seznamu státem obhospodařovaných objektů. Podle evidenčního listu Ka - 9N/3 byla budova zařazena do II. kategorie památek jako doklad feudálního sídla s barokním jádrem, upraveným v 19. stol. Při kategorizaci bylo konstatováno, že stav nemocnice je havarijní a bude nutno provést generální opravy i jiných budov v areálu nemocnice. V témž roce proběhlo řízení o schválení G O bývalého interního oddělení, kde mělo být zřízeno rentgenové pracoviště. Dále se měly zcela adaptovat budovy chirurgie I a II. 22.3.1960 požádal OÚNZ v Karviné MNV v Orlové o svolání komise, která by měla posoudit reálnost opravy budovy záměčku s přihlédnutím ke skutečnostem, že nemocnice v Karviné je už v provozu a podle vyjádření SOKD v Ostravě by se na domě č.p. 1 v Orlové neměly projevit žádné vlivy poddolování. Komise byla svolána a 11.4. shledala, že zevně záměček nevykazuje žádné trhliny. Zdivo bylo narušeno uvnitř budovy a poškozeny byly dřevěné i klenbové stropy. Situace se bude nadále zhoršovat, objekt je totiž nepříznivě postaven vzhledem ke směru porubů, počítá se s poklesem povrchu o 0,9 - 1,4 m. Celkový náklad na G O by podle zástupců OÚNZ činil 800.000 Kčs a ta podle zástupců dolu Žofie by nebyla účelná. Akce však proběhla, byť jen částečně a tak na sklonku roku 1961 se sešla komise k posouzení právě probíhajících prací, na něž bylo plánováno 233.334 Kčs. V roce 1964 se množily žádosti o provedení oprav ať malých nebo generálních a protože je již nebylo možno řešit případ od případu, vznikl na základě rozhodnutí rady Sm KNV o zachování provozu v orlovské nemocnici do roku 1970 požadavek o provedení G O teplovodního potrubí, kotelny, střeš a čisticí stanice. V roce 1965 dostal orlovský záměček od KSS PPOP v Ostravě svou evidenční kartu č. 810 s následující charakteristikou: "Jednopatrová podélná stavba. V ose přední fasády vchod do vestibulu, z něhož vyúsťuje na obě strany podélná chodba, ze všech stran obklopená obytnými místnostmi. Za vestibulem hala s dvoukřídlým pravoúhlým schodištěm do patra, jímž probíhá podélná chodba jako v přízemí. 2 místnosti v přízemí po stranách schodištní haly zaklenuty valenou klenbou s dvěma dvojicemi výsečí, jedna dvojice rohová, v rohových výsečích vloženy dvě menší výseče s jednou stranou společnou. V hranách výsečí nízký hřebínek. Ostatní prostory plochoprosté. Strop schodištní haly kazetovaný. Střed a konec třináctiosé přední fasády zdůrazněny nevysokým risalitem. Zadní fronta rovněž třináctiosá, na krajích ustupuje dvěma pravoúhlými, nestejně hlubokými stupni dozadu, každý stupeň zabírá jednu okenní osu. Střední část zadního průčelí zdůrazněna tříosým, o jednu okenní zónu vyšším risalitem. Před ní velká obdélná veranda, podpíraná čtyřmi čtyřbokými pilíři, mezi nimiž plná poprsní zídka s jednoduchým trnožem s římsou. Vchod v ose přední fasády má stlačený záklenek jednoduše rámován, po jeho stranách piliastříky s dřívky zdobenými píšťalami a s rostlinnou hlavicí. Ostatní vchody obdélné, nad zadním vchodem pod verandou zubořezová římsa ve volutových konzolách. Okna v patře zadního risalitu mají půlkruhový záklenek, okna pod nimi oválná na výšku, ostatní okna podélná. Okna v ozdobných profilovaných šambránách, vesměs pravoúhle zalamovaných. Některá okna mají nadokenní římsu se zubořezem, většina podokenní římsu. Parapet pod některými okny vyložen, zdoben vpadlou výplní, parapet nad hlavním vchodem balustrový s postranními volutami. Nároží stavby většinou zaoblena. U fasád jednoduchý trnož, mezi okny přízemní úseky římsy, mezi přízemím a patrem kordon, pod krajem střeš kladí, na zadním risalitu vyšší se zubořezem. Části přední fasády mezi risality v přízemí basovány, střední část zadního průčelí v přízemí rovněž. Většina ostatních částí fasády zdobena piliastry s kompozitními hlavicemi má kanelovaný dřík, přízemí piliastry na nevysokých postamentech, zdobené vesměs hladkou výplní. Risalit přední fronty završen velkým trojúhelníkovým štítem, v němž plasticky korunovaný znak ve volutové kartuši, po jejích stranách olivové ratolesti. Střeška střední části budovy mansardová s vikýři, okna vikýřů mají stlačený záklenek s jednoduchou hladkou šambránou s blenákem, štíty vikýřů troj-

úhelníkové. Postranní části budovy kryty poloviční valbovou střechou. Materiál - cihla, kámen, zdivo omítnuto, fasády žlutě nalíčený, eternit, plech". V roce 1966 byl stav havarijní, vlivem poddolování byla budova staticky silně narušena. O vlivu důlní činnosti se můžeme přesvědčit na stavu plotní zdi na Lidické ulici. MěNV v Orlové žádal písemně OÚNZ v Karviné o snesení této zdi, kromě poddolování byly na ní patrný vlivy stárání a hrozilo nebezpečí úrazu. 10.2.1968 se vyjádřili experti velmi nepříznivě o areálu nemocnice v Orlové, z jejich obšírné zprávy nás bude zajímat vyjádření o budově č.p.1 - bývalém záměčku. Podle zprávy je v této stavbě chráněné památkovým úřadem umístěno 52 lůžek chirurgického oddělení včetně operačního sálu s laboratoří, jejichž klenba je nejvíc popraskána a zevnitř podepřena. Tlakem byly vyzvednuty jak dlaždice na chodbách, tak i ve světnicích. Trhlíny se projevovaly příčně i podélně na budově. Celý její jižní roh byl podepřen dřevěnými stojinami. O osudu záměčku mělo být rozhodnuto po vyjádření zvláštní expertizy, do té doby měla být budova chráněna a veškerá okna a dveře uzavřeny. Budova bude ponechána v pozorování. Tímto rokem se končí éra nemocnice v areálu záměčku, některá zařízení byla přestěhována do prostor bývalých brigádnických ubytoven "Pod lipou" a v objektech bývalé nemocnice začaly probíhat demoliční práce na jednotlivých pavilonech.

Od této chvíle si budeme všimát pouze osudu orlovského domu č.p. 1 - záměčku. Ještě též rok žádal OÚNZ provedení demolice tohoto domu. Asanační aktiv tuto žádost 19.12.1968 zamítl. V roce 1971 byla provedena revize stavu objektu. Objekt nebyl majitelem užíván a to vlivem havarijního stavu. Stavba byla silně staticky narušena. V roce 1972 proběhla další etapa příprav demolice záměčku. MěNV v Orlové žádal 7.6. jednotlivé odbory, aby na svých zasedáních projednaly žádost o demolici této budovy. Na základě zasedání pléna ONV v Karviné dne 20.6.1972 bylo rozhodnuto o vynětí objektu z památkové péče. Snad díky této informaci se objevila ve sborníku Orlová 1223-1273 zpráva, že orlovský zámek je určen k demolici. Odbor výstavby však poukázal na skutečnost, že kompetentním orgánem, který může rozhodnout o vynětí z památkové péče, je Ministerstvo kultury ČSR. KSPPOP v Ostravě požádalo MK ČSR o vynětí objektu z památkové péče, ale nesouhlasilo s demolicí s poukazem na to, že těžba je už v těchto místech prakticky ukončena a v nejbližších letech bude zcela zastavena. Na základě tohoto dopisu stanovilo MK ČSR podmínky, při jejichž splnění bylo ochotno ustoupit od památkové péče, ale snešení budovy nepovolilo a navrhlo využití objektu k jiným účelům. Další jednání se uskutečnila v roce 1975. Byly znovu popsány trhlíny, konstatován celkem dobrý stav střechy, postupující promočení, poškození podlah a t.p. Zástupci dolu J. Fučík operovali se skutečností, že objekt je v působnosti jejich dobývání a to se na budově projeví velmi nepříznivě. KSPPOP opět s demolicí nesouhlasilo a navrhlo objekt nabídnout výzkumným ústavům k experimentálním zkouškám. Upozornilo na možnost odbourání bočních křídel, která jsou pozdější přístavbou. Odbor školství a kultury ONV v Karviné považoval záměček za vysoce hodnotný z hlediska architektonického a památkářského, s ohledem na očekávané důlní vlivy však podporoval požadavek demolice. Týž rok propukl v půdních prostorách objektu požár, který zničil 19,6 m střechy a tím se zdál být osud této památky zpečetěn. 11.5. přešel záměček pod správu MěNV v Orlové a jiskra naděje na záchranu budovy je opět vykřesána. V roce 1976 urgovalo MK ČSR u OÚNZu v Karviné splnění podmínek, které vázalo jeho rozhodnutí o vynětí budovy z památkové péče. Tou dobou vlastnilo požadovanou fotodokumentaci KSPPOP v Ostravě, ale od majitele doposud neobdrželo záruky na uchování stavby. Korespondence mezi jednotlivými institucemi nabývá na intenzitě, ale prozatím bez většího efektu. V roce 1977 proběhlo nové šetření o budově záměčku a bylo konstatováno, že od poslední prohlídky se stav objektu opět zhoršil. Byl značně narušen důlní činností a pro neekonomičnost oprav včetně probíhajících vlivů hornických prací OKR - dolu J. Fučík doporučila komise zámek do 31.3.1978 snést. Ani tentokrát nebylo žádosti komise vyhověno, nebyly splněny podmínky MK ČSR. Fotodokumentace nebyla vyhovující. Rok 1978 proběhl vcelku klidně, ale je to klid před bouří. V r. 1979 byla potřebná fotodokumentace pořízena a zaslána kompetentním institucím, hospodářská smlouva na projektové práce pro demoliční účely uzavřena a čekalo se pouze na vynětí objektu z památkové péče. Dne 14.1.1980 vydalo MK ČSR konečné rozhodnutí o vynětí záměčku z evidence

objektů chráněných památkovou péčí. Proběhlo okamžité jednání s OSP v Karviné o provedení demolice budovy č.p.1 v Orlové. Dne 23.1.1980 bylo staveniště protokolárně předáno prováděcímu podniku. Zůstatková hodnota záměčku byla stanovena úředním odhadcem na 380.413 Kčs.

Přichází měsíc únor a s ním poslední dny bývalé orlovské kulturní památky. Stojí tu na vyvýšenině, obklopena torzem parku, bezbranná, s jizvami, které svou činností a někdy i lhostejností zasadil člověk. Rozbitými okny vniká do budovy vítr, prohání se vyklizenými chodbami, letmo se dotkne odpojených drátů elektrického vedení, protáhne se pod poškozenými dřevěnými stropy, dveřmi uniká ven, aby vyzkoušel pevnost krovů. Odpoledne 7. února je vydán příkaz k zahájení demoličních prací. Začínají je možná potomci těch, kteří zámek před 215 lety vystavěli. Drama končí po čtyřech dnech. Po 66 letech ve službách zdravotnictví a 55 letech důlní činnosti člověka v blízkosti zámku je dne 11. února 1980 vše skončeno. Zámek neexistuje. V suti zmizely litinové sloupy a zábradlí, výrobky bývalé arcibiskupské huti ve Frýdlantě, za své vzala jedna z mála heraldických památek nacházející se na území Orlové, rodový znak Mattencloitů. Na místě záměčku zůstal pouze betonový obdélník a z něho trčí několik pokroucených traverz a zlomek zdi. Rumoviště bylo přemístěno o několik desítek metrů od demolice a je odváženo. Vše probíhá podle plánu. Zbývá zaplatit faktury a zelení zacelit mezeru po stavbě.

Cílem tohoto článku nebylo pouze popsat osudy orlovského zámku. Chtěl jsem mimo jiné připomenout, že okresy Ostrava a Karviná nemají kulturních památek nazbyt. Kolik obytných domů bylo v Orlové díky důlní činnosti zbořeno, nikdo nespočítá, kolik jich bude ještě sneseno, to nikdo neví. Jsou strhávány nejen školy, ale i domy, které byly svého času centry dělnického hnutí. Optimálním řešením při zachování budovy bývalé německé klášterní školy bylo převzetí budovy do správy národního podniku, dnes toto zařízení slouží, byť jiným účelům. Jsou stavby, které bychom mohli takto jen velmi těžce adaptovat. Zkusme si představit například Orlovou bez jejího kostela. Dívna představa, ale ne tak nereálná. Chrám stojí přímo na karbonském hřbetu, vzdálenost mezi zbořeným zámekem a církevní stavbou není zase tak příliš velká. Je docela možné, že i zámček v Karviné 4 bude vzhledem k jeho stávajícímu stavu a požárům, které zde čas od času propukají, demolován. Daly by se vyjmenovávat ještě další stavby, které by mohl stihnout osud budovy č.p. 1 v Orlové. Pokladnice kulturních hodnot není nevyčerpatelná a tato skutečnost by se měla dostat do povědomí co nejširšího počtu lidí.

Prameny a literatura:

1. B. Pitronová: Statek Orlová a Lazy v 2.pol.18.stol., Slezský sborník 1957, č. 55 (15), s. 88 - 105.
2. R. Havlásek: Vývoj zdravotnictví na Karvinsku v letech 1945 - 1965, Těšínsko 1956 č. 2
3. J. Bakala: K hospodářským a sociálním poměrům orlovského statku před sklonkem feudalismu, In: sborník Orlová 1223 - 1973, s. 27 - 51.
4. V. Šimon: Vývoj obyvatelstva a výstavba Orlové od počátku 19.stol.do r. 1938, Cit. sborník s. 53 - 72.
5. J. Gavenda: Poddolování města Orlové, Orlová 1223 - 1973, s. 335 - 349.
6. B. Paloch: Pamětihodnosti města Orlové, Orlová 1223 - 1973, s. 375 - 376.
7. A. Adamus: Z dějin Orlové, Kroměříž 1926.
8. XXV. výroční zpráva městské spořitelny v Orlové 1931.
9. Materiály Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě.
10. Materiály MěNV v Orlové.
11. Materiály Slezského muzea v Českém Těšíně.
12. Materiály OSP v Karviné.
13. Materiály Domu kultury v Orlové.

DO VAŠÍ KNIHOVNY

Janusz Kebowski, Pomniki Piastów Śląskich w dobie średniowiecza. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1971, str. 215 a 54 stran fotografických reprodukcí.

Polská monografie Kebowského, jak už sám název napovídá, poprvé v literatuře popisuje všechny dochované náhrobky slezských Piastovců ze středověku. Autor poukazuje na mnohé české, resp. pražské vlivy, zvláště na náhrobcích hornoslezských knížat, opolských a těšínských Piastovců. Připojená bohatá fotografická příloha nám mimo jiné dává i názorně pozorovat vývoj rodového piastovského znaku - orlice u jednotlivých větví slezských Piastovců.

- Šef -

Vlastivědný věstník moravský, 1979, č.3, vyd. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně.

Úvodní stať 3. čísla loňského ročníku VVM "Od Muzejního spolku k Muzejní a vlastivědné společnosti" je stručným výtahem z projevu Vladimíra Nekudy předneseného na ustavující schůzi vydavatelky časopisu Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně 28.6.1979; doplňuje ji text organizačního řádu této organizace. Také toto číslo Vlastivědného věstníku moravského přináší několik příspěvků, které budou zajímat čtenáře ze Severomoravského kraje.

Autoři článku "Olomoučtí zvonáři 15. století" Leoš Mlčák a Pavel Šrámek popisují dochované zvony Herbsta Hanuše, mistra Jakuba, mistra Václava a mistra Jana; na některých z těchto zvonů jsou vyobrazeny i erby. Ivo Hlobil zveřejňuje první poznatky z průzkumu kostela sv. Mořice v Kroměříži, které jsou doplněny fotografiemi gotických klenebních svorníků se znaky olomouckých biskupů. Z ostatních článků upozorňujeme na příspěvek Jindřicha Šilhana "Městské pápírna v Olomouci".

Uvedené číslo Vlastivědného věstníku moravského uzavírá soupis moravik - vlastivědné literatury za rok 1978, který zpracoval Jaromír Kubiček. Přes značnou rozsáhlou soupisu unikly autorovi některé práce a periodika týkající se Ostravy. Publikovaný přehled by bylo vhodné doplnit v některém z dalších čísel.

VVM lze objednat u PNS, ústřední expedice doisku, Brno, tř. Obránců Míru č. 2.

- lc -

Z ČINNOSTI POBOČKY

Výroční valná hromada ostravské pobočky GHSP se konala dne 16. ledna 1980 v 17,30 hod. v místnosti č. 259 Domu kultury pracujících Vítkovic za účasti 26 členů pobočky a 5 hostů. Zástupce správního výboru GHSP nebyl přítomen.

Byl zvolen nový výbor pobočky v tomto složení :

Předseda:
Vladimír KEJLA
Ostrava 1, Dimitrovova 58

Místopředseda:
Libuše CIMALOVÁ, prom. hist.
Ostrava-Poruba, Bulharská 1415

Jednatel:
Jiří PALÁT
Ostrava-Poruba, Bulharská 1422

Pokladník:
Ludovít SZABÓ
Ostrava-Hrušov, Technická 669/7

Archivář:
Karel LÁSKA
Ostrava-Zábřeh, Výškovická 31

Kronikář:
Leopold KAŇOK
Ostrava-Poruba, ul. J. Skupy č. 21

Člen výboru:
Karel HRBÁČEK
Ostrava-Poruba, Zednická 948

Člen výboru:
Karel MÜLLER
Ostrava-Poruba, Areál VŠB č. 1771

Revisorem byl zvolen Vladimír MARKL, Orlová IV., Lesní ul. č. 803.

Po přestávce se rozvinula rozsáhlá diskuse, kterou zahájil svým projevem čestný host této výroční valné hromady s. Leonard Burda, ředitel Muzea Vítkovic, železáren a strojírny Klementa Gottwalda. Tento projev byl sledován s obzvláštní pozorností, protože od 1. ledna 1980 se ostravská pobočka GHSP stává aktivem Muzea Vítkovic. S. Burda všem přítomným podrobně vysvětlil výhody této spolupráce a uvedl náměty na řešení některých badatelských úkolů.

Zpráva o činnosti za rok 1979

1. Členská základna

K 31.12.1979 měla pobočka celkem 68 členů, což je o 9,7 % více než v minulém roce.

2. Přednášky

V loňském roce bylo uspořádáno celkem 8 přednášek. V březnu a dubnu se schůzky nekonaly pro adaptační práce v badatelské Archivu města Ostravy.

Uskutečnily se tyto přednášky:
PhDr. Jan Skutíl, CSc.: Moravské zemskodeskovní rody,
PhDr. Tomáš Krejčík: Výtvarné pojetí erbovních listin,
Vladimír Rolinc: Komplexní identifikační rozbor v rané genealogii před r. 1785,
MUDr. Petr Götz: Proč je dobré vědět o svých předcích z genetického hlediska /magnetofonová nahrávka/,
Doc. dr. Milan Myška, CSc.: Možnosti genealogických studií v hospodářských dějinách,
Ing. Jindřich Mach: Z mé rodopisné práce,
Vladimír Rolinc: Příspěvek ke vztahům mezi matričními a nematričními doklady v genealogii,
PhDr. Erich Šefčík: Pečeti těšínských Piastovců.

3. Zájezd

V roce 1979 se uskutečnil jednodenní autobusový zájezd po trase Staré Město u Uherského Hradiště - Buchlov - Velehrad. Průvodcem nám byl Ing. František Valdštýn.

4. Vycházka

V srpnu se uskutečnila vlastivědná vycházka do zámku v Kravařích. Účastníci shlédli všechny přístupné prostory zámku

a seznámili se s jeho historií. Se zájmem si též prohlédli expozici Muzea Ostravské operace, která je v kravařském zámku instalována. Na závěr byly v kinosále zámku promítnuty čtyři krátké filmy zapůjčené Krajským filmovým podnikem v Ostravě /Dva vladaři, České baroko, Moravská gotika, U pramenů Loiry/. Průvodcem byl pracovník Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě a vedoucí správy zámku v Kravařích Vladimír Kejla.

5. Publikační činnost

V loňském roce byla do tisku připravena čtyři čísla Zpravodaje pobočky v celkovém rozsahu 100 stran. K poslednímu číslu je připojen obsah obou ročníků našeho Zpravodaje /1978 a 1979/.

6. Týmová práce členů

Práci na soupise znaků a erbů na stavebních památkách v Ostravě uzavřel kolektiv heraldiků naší pobočky v 1. pololetí roku. Výsledný eleborát byl předán k tisku a bude publikován v 5. svazku Sborníku památkové péče v Severomoravském kraji v roce 1981.

7. Jiné akce

Dne 27. dubna 1979 vypomohlo několik členů naší pobočky při úklidu po zednících v Archivu města Ostravy. Odpracovali celkem 35 hodin.

Pracovní plán pobočky na rok 1980

1. Plán činnosti na rok 1980

- 1.1. Členské schůzky se budou konat vždy druhou středu v měsíci /v 17.30 hod./. Výbor pobočky si vyhrazuje právo na případnou změnu termínu a určení přesného místa konání. O těchto schůzkách budou členové informováni pozvánkami.
- 1.2. Pro zvýšení rozhledu a badatelské úrovně členů budou pořádány i nadále v rámci schůzek odborné přednášky.
- 1.3. V 1. pololetí roku bude uspořádán genealogický kurs pro začínající i pokročilejší rodopisce /i za účasti širší veřejnosti/.
- 1.4. V červenci a v srpnu budou uskutečněny dvě vlastivědné vycházky na historicky významná místa v okolí Ostravy.
- 1.5. Bude uspořádán nejméně jeden autobusový zájezd.
- 1.6. V říjnu bude uspořádána výstava z prací členů GHSP a její ostravské pobočky.
- 1.7. V průběhu roku budou vydána čtyři čísla Zpravodaje pobočky.
- 1.8. Bude doplněn a vydán tiskem pro potřeby členů pobočky seznam genealogické a heraldické literatury ve fondech Archivu města Ostravy.
- 1.9. Založit a vést kroniku pobočky.

2. Dlouhodobé úkoly

- 2.1. Stanovit konkrétní témata pro týmovou práci členů v oblasti genealogie a heraldiky a zahájit činnost.
- 2.2. Provádět sociálně genealogické studia významných osobností Ostravska.
- 2.3. Navázat a udržovat styk s genealogy a heraldiky v Polsku.

DROBNÉ ZPRÁVY

Vzpomínka na opavského heraldika
Ing. Jana Havlicu

Dne 21. srpna 1978 zemřel přední opavský vlastivědný pracovník, člen mnoha vlastivědných společností a velký turista, člen ostravské pobočky GHSP inženýr Jan Havlica /nar. 17. května 1909/. Náhlá smrt mu zabránila dokončit sbírku náhrobků ze severní Moravy a Slezska, kterou zpracovával s nevšední pilí po mnoho let. Jezdil systematicky od obce k obci, pracoval na lešeních i na štaflích, vyhrabával z hlíny a hlavně kreslil náhrobky, do dnešních dob ještě dochované v kostelích, na hřbitovech i jinde. Za svým zájmem šel vytrvale a houževnatě. Připravil k tisku řadu článků. Úkol, který si předsevzal, vydat souhrnně všechny historické náhrobky z oblasti severní Moravy a Slezska, zůstal bohužel nedokončen. I tak jeho práce zasluhuje velkou pozornost a jeho epigrafická sbírka se stane jistě středem pozornosti mnoha badatelů v oblasti epigrafiky, genealogie, heraldiky, sfragistiky i dějin umění.

- Šef -

DOTAZY

Oldřich Fikeis /Školská 313, 517 50 Častolovice/ sleduje rod novoštitýnských rytířů z Heraldic původem z Novojičína. Podle jeho dosavadních informací získal tento predikát v roce 1810 J.I. Buček, profesor na právnické fakultě pražské university, rodák z Příbora. Po jeho smrti přešel titul /spolu s Bučkovými/ pražskými pozemky/ do rodiny Schlöchtových, pocházející z Nového Jičína. Se starým rodem pánů z Heraldic tito rytíři pravděpodobně vůbec nesouvisí. Oldřicha Fikeise zajímá příbuzenský poměr Buček - Schlöcht a také případný vztah těchto rodů ke kloboučnictví na Novojičíně.

Jiří Sklenář, Vinohradská ul. č.34, 120 00 Praha 2, hledá informace o rodině Palliardi, působící v Čechách od 17. století. Jeden člen tohoto rodu byl zaměstnán jako berní úředník v polském Řešově, kde se mu údajně narodili dva synové: Jan v r. 1842 a František v r. 1845. Jakékoliv zprávy o tomto rodě zašlete na výše uvedenou adresu.

"ZPRAVODAJ" vydává ostravská pobočka Genealogické a heraldické společnosti v Praze při Domu kultury pracujících Vítkovic v Ostravě.

Za původnost a obsah článků ručí autoři. Grafická úprava: Vladimír Kejla a Eduard Rašák.

Veškeré články, drobné příspěvky apod. zasílejte laskavě na adresu:

GHSP - pobočka Ostrava, poštovní schránka 217, 729 17 Ostrava 1.

Uzávěrka 1. čísla III. ročníku byla 2. července 1980.

Schváleno k tisku odborem kultury Národního výboru města Ostravy pod č. j. 64/78 z 28. 8. 1978.